

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ**

Збірник матеріалів

І Всеукраїнської науково-практичної конференції

12 грудня 2025 року

Київ 2025

Організаційний комітет:

Голова	Тетяна Марена, в.о. ректора МДУ, кандидат економічних наук, доцент;
Заступник голови	Світлана КАЛІНІНА, декан економіко-правового факультету, доктор економічних наук, професор;
Члени оргкомітету:	Вікторія ГРИГОР'ЄВА, завідувач кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Юлія КАМАРДІНА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Аліна НАДЕЖДЕНКО, доцент кафедри права, кандидат наук з державного управління; Анна ПОЛІТОВА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Юлія КОВЕЙНО, доцент кафедри права, доктор філософії; Галина ТИХОМИРОВА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою економіко-правового факультету Маріупольського державного університету
(протокол № 5 від 24.12.25 р.)

П 68 Права людини в умовах воєнного стану: прикладний аспект: зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. онлайн конф., м. Київ, 12 груд. 2025 р. / за заг. ред. Т. В. Марени.– Київ : МДУ, 2025.– 201 с.

Збірник містить матеріали І Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції «Права людини в умовах воєнного стану: прикладний аспект», яка відбулася 12 грудня 2025 року в Маріупольському державному університеті. Посвідчення №611 про реєстрацію проведення заходу від 11 вересня 2025 р. в ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (УкрІНТЕІ)).

У матеріалах висвітлюються особливості реалізації прав людини в умовах воєнного стану за напрямками: права людини крізь призму сучасних викликів і загроз; міжнародні стандарти та практика Європейського суду з прав людини щодо воєнних конфліктів; кліматична справедливість та права майбутніх поколінь.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться проблемами реалізації та захисту прав людини в умовах воєнного стану в Україні.

У збірнику максимально точно відображається авторська орфографія та пунктуація. Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

КЛІМАТИЧНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Ключові слова: кліматична справедливість, права людини, захист прав людини, зміна клімату, кліматична політика.

У сучасній науковій парадигмі поняття кліматичної справедливості розглядається як міждисциплінарний феномен, що поєднує екологічні, правові, соціальні та політичні виміри. Воно виникло на перетині екологічної етики, прав людини та соціальної філософії внаслідок усвідомлення несправедливого розподілу наслідків глобальних кліматичних процесів між різними державами та соціальними групами.

На відміну від традиційного підходу, який розглядає зміну клімату як технічну чи екологічну проблему, концепція кліматичної справедливості робить акцент на питаннях рівності, соціальної вразливості та відповідальності [1].

Згідно з визначеннями провідних дослідників, кліматична справедливість означає справедливий розподіл як негативних наслідків зміни клімату, так і переваг від участі у глобальній кліматичній політиці. Вона виходить із того, що найбідніші країни та соціальні групи роблять мінімальний внесок у глобальні викиди, але страждають найбільше від кліматичних катастроф. Проблема загострюється тим, що саме ці групи мають найменші ресурси для адаптації й найменший вплив на політичні рішення, що визначають кліматичну політику [2].

Виокремлюють три складники кліматичної справедливості: розподільча справедливість — рівний розподіл ризиків і вигод від кліматичних процесів; процедурна справедливість — рівний доступ до участі в ухваленні рішень, що стосуються кліматичної політики; відновлювальна справедливість — компенсація та відшкодування збитків громадам і країнам, які зазнали найбільших негативних наслідків. Усі три виміри взаємопов'язані та відображають сучасний підхід до екологічних політик як до інструменту забезпечення прав людини, а не лише охорони довкілля.

Глобальна зміна клімату дедалі частіше оцінюється не лише як екологічний виклик, а як системна загроза для реалізації низки основоположних прав людини, що підтверджується науковими даними Міжурядової групи експертів зі зміни клімату [3]. Кліматичні ризики впливають на широкий спектр прав, серед яких: право на життя (через смертність від хвиль спеки, повеней, ураганів); право на здоров'я (через поширення нових хвороб, забруднення повітря); право на житло (втрата домівок внаслідок екстремальних явищ); право на воду та продовольчу безпеку (деградація ґрунтів, дефіцит прісної води); право на гідний життєвий рівень (втрата земель, ресурсів, засобів до існування).

Порушення цих прав є непропорційним: найбільше страждають країни з низьким рівнем доходів, острівні держави, а також соціально вразливі групи населення: люди похилого віку, жінки, діти [4, с. 65-66]. Така нерівномірність впливу створює потребу в глибокому переосмисленні міжнародних норм та політик, спрямованих на захист прав людини в умовах кліматичної кризи.

Згідно з даними ООН, понад 20 мільйонів людей щорічно вимушено переселяються через кліматичні фактори. Поняття кліматичних мігрантів набуває дедалі більшої уваги, хоча міжнародне право досі не визнає їх окремою категорією біженців. Це ускладнює правовий захист мільйонів осіб, які втратили домівки через стихійні лиха, посухи, підняття рівня моря та деградацію екосистем. Окрім цього ООН визнала що країни не можуть депортувати людей, життю яких на їхній батьківщині загрожують обставини, пов'язані зі зміною клімату та

кліматичних біженців не можна позбавляти права на притулок, якщо їхнє життя перебуває в небезпеці.

На рівні міжнародного права сформувалася широка нормативна база, що забезпечує інтеграцію принципів кліматичної справедливості у глобальну кліматичну політику. Важливою правовою основою є: Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (1992) [5], що вперше ввела принцип спільної, але диференційованої відповідальності, Орхуська конвенція (1998) [6], яка закріплює процедурні права: доступ до інформації, участь у прийнятті рішень та доступ до правосуддя в екологічних питаннях, Паризька угода (2015) [7], яка ставить у центр соціальні аспекти адаптації до кліматичних змін та наголошує на обов'язку держав захищати права людини під час реалізації кліматичної політики, Резолюція ГА ООН 76/300 (2022) [8], що офіційно визнає право кожного на чисте, здорове та стале довкілля, Консультативний висновок Міжнародного Суду ООН 23 липня 2025 року [9], за позицією МБО «Екологія-Право-Людина» вказаний висновок зміцнить правозахисні аргументи на користь визнання нового права людини – на чисте та безпечне для життя і здоров'я довкілля [10].

Окреме місце займає судова практика. У 2023–2024 рр. Європейський суд з прав людини ухвалив прецедентні рішення у справах *KlimaSeniorinnen v. Switzerland* [11] та *Carême v. France* [12], визнавши, що недостатня кліматична політика держав може розглядатися як порушення їхніх зобов'язань за ст. 2 і ст. 8 Європейської конвенції про права людини [13]. Ці рішення заклали підґрунтя для розширення юрисдикції прав людини на сферу кліматичної адаптації та кліматичної політики держав. Таким чином, кліматична справедливість поступово інституціоналізується в міжнародному праві та стає частиною глобальної системи захисту прав людини.

Важливим елементом сучасної кліматичної політики є концепція справедливого переходу (*just transition*) [14]. Вона передбачає, що перехід до низьковуглецевої економіки має враховувати інтереси працівників, громади та соціально вразливих груп, щоб уникнути посилення нерівності. Цей принцип офіційно включений до Паризької угоди та активно розробляється у рамках Міжнародної організації праці. Йдеться про необхідність забезпечення: соціальних гарантій для працівників у галузях, що трансформуються; розвитку «зелених» робочих місць; підтримки регіонів, економіка яких залежить від вуглецево-інтенсивних секторів; інклюзивності екологічних реформ.

Україна є однією з країн, що найбільше потребують упровадження концепції кліматичної справедливості з огляду на поєднання двох криз: кліматичної та воєнної. Воєнні дії спричинили масштабне забруднення повітря, ґрунтів і водних ресурсів, знищення природних територій, підвищення ризиків екологічних катастроф. Це створює додаткові загрози для реалізації прав людини та посилює необхідність інтеграції кліматичної складової у програми національного відновлення. При цьому особливої уваги потребують такі аспекти: зміцнення екологічного управління; відновлення пошкоджених екосистем; забезпечення справедливого доступу до ресурсів у постраждалих регіонах; забезпечення участі громадян у процесах відновлення; пріоритетність сталих та екологічно безпечних рішень під час реконструкції інфраструктури. Україна також зобов'язана наближати національне законодавство до екологічних норм ЄС відповідно до вимог Угоди про асоціацію та Європейського зеленого курсу, що робить кліматичну справедливість невід'ємною складовою державної політики.

Таким чином, кліматична справедливість як складова захисту прав людини є невід'ємним елементом сучасного правового та соціального дискурсу як на міжнародному так і на національному рівні. Зміна клімату безпосередньо впливає на реалізацію базових прав людини — права на життя, здоров'я, безпечне довкілля, доступ до води, їжі та житла. Кліматична справедливість вимагає рівномірного розподілу відповідальності між державами, бізнесом і суспільством, а також урахування історичного внеску в забруднення довкілля. Вона передбачає не лише зменшення негативного впливу на клімат, а й забезпечення ефективного захисту прав людини через справедливі політики адаптації, доступ до правосуддя та участь

громадян у прийнятті рішень. Отже, інтеграція принципів кліматичної справедливості у правозахисні механізми є необхідною умовою сталого розвитку, соціальної рівності та забезпечення гідного життя для нинішніх і майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Schlosberg D., Collins L. From environmental to climate justice: climate change and the discourse of environmental justice. Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change, 2014. URL: <https://wires.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/wcc.275>.
2. Knox J.H., Pejan R. The Human Right to a Healthy Environment. Cambridge: Cambridge University Press, 2018. <https://doi.org/10.1017/9781108367530>.
3. Intergovernmental Panel on Climate Change. Sixth Assessment Report. Geneva: IPCC, 2023. URL: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/>.
4. Ковейно Ю.В. Кліматичні права дітей: правове регулювання та проблеми забезпечення в сучасних умовах. Актуальні проблеми науки та освіти: зб. матеріалів XXVII підсумкової наук.-практ. конф. викладачів МДУ, м. Маріуполь, 20 лют. 2025 р. / за заг. ред. М.В. Трофименка; Маріуп. держ. ун-т. Київ, 2025. С. 64–68. URL: <https://repository.mu.edu.ua/jspui/handle/123456789/8714>.
5. United Nations Framework Convention on Climate Change. URL: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>.
6. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція). Міжнародний документ від 25.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.
7. Паризька угода. Міжнародний документ від 12.12.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text.
8. Resolution adopted by the General Assembly on 28 July 2022. URL: <https://docs.un.org/en/a/res/76/300>.
9. Obligations of States in respect of Climate Change. URL: <https://www.icj-cij.org/case/187>.
10. МС ООН ухвалив знаковий консультативний висновок щодо юридичних зобов'язань держав у контексті зміни клімату. URL: <https://epl.org.ua/announces/ms-oon-uhvalyv-znakovyj-konsultatyvnyj-vysnovok-shhodo-yurydychnyh-zobov-yazan-derzhav-u-konteksti-zminy-klimatu/>.
11. Case of Verein Klimaseniorinnen Schweiz and others v. Switzerland. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-233206>.
12. Case of Carême v. France. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-233174>.
13. European Convention on Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/european-convention-on-human-rights>.
14. The Just Transition Mechanism: making sure no one is left behind. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_en.